

Madarász Imre

Alfieri és Petrarca

È questo il nido, onde i sospir tuoi casti,
Cigno di Sorga, all'aure ivi spargendo?
Qui di tua donna privo, in lutto orrendo,
Del tuo viver l'avanzo a lei sacrasti?

In quelle angosce, che sì ben cantasti,
Io pure immerso (ahi misero!) vivendo,
Se di mio supplicar te non offendo,
Vena ti chieggo che a narrarle basti.

Quella, che sola in vita mi ritiene,
È tal, che ai pregi suoi stil non si agguaglia;
Onde, a laudarla, lagrimar conviene:

Ma di quel pianto, che a far pianger vaglia;
Di quel, con che scrivendo le tue pene,
Muovi d'affetti tanti in noi battaglia.¹

Simon Gyula műfordításában:

Ez hát a fészek, honnan szerteszálltak,
költöm, hű sóhajaid a szelekben?
Megfosztva hölgyedtől gyászban, keservben
mi étedből maradt, itt néki szántad?

Mit elzengtek dalaid, az a bánat
enyém is, benne tengődöm leverten,
költői erőddel segíts, esengem,
hogyan hangot adjak a szomorúságnak.

A hölgynek, aki engem váltig éltet,
értékét nem fedi szó, csak a könnyek
ereje bizonyul hozzá elégnek;

rokonérzést keltők ezek a könnyek;
attól, ahogy leírtad szenvedésed:
érzéseink áradatban kitörnek.²

Dante és Petrarca csillagpárként ragyogtak Alfieri költői világának égboltozatán. Róluk szóló két-két csodálatos szonettje is – mint azt önéletrajzából (IV., 10.) megtudjuk³ – ugyanabban az évben, 1783-ban, egyazon irodalmi zárandokút során, azonos élménysorban, ihletkörben íródott. Ám ami a kultuszépítést illeti, Petrarcanál Alfieri egészen másféle „emlékezetmunkát” végzett, mint Dante esetében: az *Isteni Színjáték* alkotója kultuszának az elindítója lett, a *Daloskönyv* poétájának a, mondjuk így, helyreigazítója. Petrarca ugyanis az ő fellépése előtt már több évszázada kultikus költő volt. A petrarkizmus minimum a quattrocentótól kezdve – „hivatalosan” a cinquecentóban Pietro Bembo által kanonizálva – az olasz líra „fősodrát” jelentette, kivált a szerelmi költészetben, hogy európai dominanciájáról most ne is szóljunk. Ám követőinek utánzó volta, poézisük kiüresedése éppen a („kisebb”) settecentóban vált nyilvánvalóvá⁴: az Árkádia másod-petrarkizmusa, az utánzók utánzásának divatja totálisan kiábrándította Alfierit. „Az isteni Petrarcát – írta A fejedelemtől és az irodalomról (Del principe e delle lettere) című értekezésében (III, 2.) – szerencsétlenül utánozták mondatszerkesztésében, még szerencsétlenebbül érzéseiben, és se nem érezték át, se nem utánozták magas és erőteljes gondolatait és kifejezésüket...”⁵ E kiábrándulás azonban őt nem Petrarca-ellenességre vezette, hanem éppenséggel az eredeti, az igazi Petrarcának, magának a mesternek a felfedezéséhez, a visszatéréshez „ad fontes”. Mint arra korábban már rámutattunk, Alfierinek a petrarcai művészet formakincsével létrejött viszonyára is érvényes az, amit Gioberti a tragédia klasszikus, „hármasegységes” szabályával való kapcsolatáról megállapított: „ha nem lett volna ismert és elismert Alfieri korábban, ez a költő feltalálta volna”.⁶ Míg Alfieri számára Dante „a költők ura” volt és „nagy atya”, akire a tanítvány s a fiú alázatával tekintett föl, Petrarcához testvéri lelkülettel közelített. Helyesebben azzal a megértő-átérző rokon lélekkel, amelyet Petrarca várt-remélt ideális olvasóitól már kötetnyitó szonettjében (Voi ch'ascoltate...)⁸ Alfieri ideális Petrarca-olvasóból ideális – eredeti, méltó, nem utánzó – költő-utódja, költőtársa lett Petrarcának. Fényesen bizonyítja az LIX. (59.) számú vers, amelyet „1783. június 17-én Rovigo és Ferrara között” írt (valamint közvetlen előzménye, Szoba, melynek lakója ama nagy volt... [O cameretta, che già in te chudesti...])⁹

Alfieri akkor továbbutazóban volt Arquából, ahol – mint az Életemben (Vita) olvashatjuk – meglátogatta „a szerelem mesterének (maestro d'amore) házát és sírját... egy egész napot szentelve a könnyeknek s a verseknek, melyekben kiöntötte túlaradó szívét”.¹⁰ „Maestro d'amore”: tökéletes, felülmúlhatatlan tömörségű összefoglalása annak, mit jelentett Petrarca Alfieri számára – és, tegyük hozzá, (mutatis mutandis) a „nyugati világ” számára, mely Petrarcától tanult szerelmi költészetet és szerelmi kultúrát, egyáltalában: szerelmet.¹¹ Alfieri a „maestro” legjobb tanítványa volt, de azért, mert tanítása természetes talajra, optimális befogadóra, lelki fivérre talált nála, benne, azt tudatosítva, amit ő már érzett.

Hogy Alfieri mennyire számíthatott olvasóközönsége részéről Petrarca „cult” ismeretére, mi sem mutatja jobban, mint az, hogy meg sem kellett neveznie: a „Sorga [folyócska] hattyúja” (Cigno di Sorga) ma már igencsak homályos (a magyar fordításban nem is szereplő) megjelölést akkoriban egyértelmű utalásnak tartotta minden művelt olasz ember számára. A „hattyúnak” a „fészke” (nido) – mely szó intimitást sugall (szerelmi fészkek) – nem pusztán (egyre elcsépeltébb mai divatszóval) „emlékezethely”, de zarándokhely, valóságos szentély, ezt érzékelteti a „sacra” (szentelt) ige is: a Szerelem és a Költészet, a szerelmi költészet temploma a – mint az előző szonettből tudjuk – elhagyatott (solitario) és mellőzött (inonorato) házikó.¹² Benne Alfieri azért „rezeghetett” diapazonként egykori lakója ihlető szerelmére, mert – miként a Rime „könnyes” verseiből és önéletírása már idézett fejezetéből is kiderül – magányos útja során rettenetesen gyötörte „egyetlen hölgye”, Stolberg grófnő hiánya, távolléte¹³. Ekkor és ezért érezhette hasonlatosnak „szűzies sóhajait” (sospir... casti) a Petrarcaéihoz, hisz egyébként, máskor ő, Laura imádójától eltérően, együtt élt szerelmesével. Hölgye iránti érzéseit a könnyek jobban kifejezik, mint a könyvek, a sírás jobban, mint a versírás: ez a gondolat megjelent már az Oh, hölgy, szeretlek-é... (S'io t'amo? oh donna!...) kezdetű költeményben.¹⁴

Petrarcát, a „vagy költőjét”¹⁵ így „vezette át” Alfieri a tizenharmadik századból a tizenkilencedikbe, az Árkádia és a felvilágosodás korából a romantikába, az olasz irodalom egyik legnagyobb paradigmaváltásán keresztül. Umberto Calosso helyesen állapította meg: az olasz irodalomban „Petrarca óta nem volt ilyen nagy szakítás (strappo) és ütközés (urto)”, mint amit Alfieri költészete jelentett.¹⁶ Így biztosította a Canzoniere dalnokának „fortuna”-jában is a „tradíciónak” azt a folyamatos-töretlen „élményszerűségét”, mely Prohászka Lajos szerint az „olasz műveltség”, az „olasz szellem” legjellemzőbb sajátossága, a „humanista” tradicionalizmus lényege.¹⁷

Jegyzetek

1. Vittorio Alfieri: Rime (a cura di Francesco Maggini), Le Monnier, Firenze, 1933, 59–60. o.
2. Vittorio Alfieri: Versek – Rime, Eötvös József Könyvkiadó, Budapest, 2007, 51. o.
3. Vittorio Alfieri: Vita, Garzanti, Milano, 1977, 212–213. o.
4. Madarász Imre: Az olasz irodalom története, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1993, 128–130., 197–200. o.
5. Vittorio Alfieri: Del principe e delle lettere, Loescher, Torino, 1972, 148. o.
6. Vincenzo Gioberti: Vittorio Alfieri in Critici dell'età romantica (a cura di Carmelo Cappuccio), UTET, Torino, 1978, 545. o.
Madarász Imre: Vittorio Alfieri életműve felvilágosodás és Risorgimento, klasszicizmus és romantika között, Hungarovox Kiadó, Budapest, 2004, 69. o.

7. Alfieri: Rime (Maggini), 55–56. o.
8. Madarász Imre: „Ámor és én”, Petrarca-versek elemzése, Hungarovox Kiadó, Budapest, 2016, 25–35. o.
9. Alfieri: Rime (Maggini), 59. o.
Alfieri: Versek – Rime, 51. o.
10. Alfieri: Vita, 213. o.
11. Denis de Rougemont: A szerelem és a nyugati világ (1939), Helikon Kiadó, Budapest, 1998, 123–126. o.
Madarász: „Ámor és én”, 10. o.
12. Alfieri: Rime (Maggini), 59. o.
Vittorio Alfieri: Rime (a cura di Rosolino Guastalla), Sansoni, Firenze, 1963, 53. o.
13. Alfieri: Rime (Maggini), 58–59. o.
Alfieri: Vita, 211–219. o.
14. Alfieri: Rime (Maggini), 22. o.
15. Marco Santagata: L'amoroso pensiero. Petrarca e il romanzo di Laura, Mondadori, Milano, 2014, 4. o.
16. Umberto Calosso: L'anarchia di Vittorio Alfieri, Laterza, Bari, 1949, 99. o.
17. Prohászka Lajos: A Vándor és a Bujdosó (1936), Universum Kiadó, Szeged, 1990, 44–51. o.
Madarász Imre: A „humanista” és a „bujdosó” Prohászka Lajos nemzetkarakterológiájában. In: Madarász Imre: Kalandozások az olasz Parnasszuson. Italianisztikai tanulmányok, Eötvös József Könyvkiadó, Budapest, 1996, 135–141. o.
Vö. Arnaldo di Benedetto: Con e intorno a Vittorio Alfieri, Società Editrice Fiorentina, Firenze, 2013, 145–150. o.